

OS CORSARIOS NAS ILLAS ATLÁNTICAS NO SÉCULO XVI

Por: Ramón Patiño

A actividade do corso baséase na posesión dunha carta de marca e represalia, patente de corso, que dá un goberno para atacar e apresiar barcos nas rutas navais coa intención de estragar o comercio do inimigo. As naves collidas deberán ser declaradas polas autoridades “buena presa” e entón poderíase repartir o froito da venda do navío e da súa carga. A práctica do corso é consubstancial coa navegación e a guerra. A diferenza entre un pirata e un corsario pódese establecer en que si estaban dentro da guerra eran corsarios e si fóra, pola súa conta, eran piratas. Ó mesmo tempo esta actividade é consecuencia directa do interese das monarquías europeas por participar nos beneficios xerados polos novos territorios dos que quedaran á marxe, e que se repartiran España e Portugal; e que ao non poder comerciar directamente interveñen na área do oeste peninsular, destino de tódolos barcos que volvían da América.

No século XV (1400-1500) o corso era de corto radio e nas costas galego-portuguesas facíanno os vascos, que tiñan unha grande presenza polo aval dunha autorización que lles deran os Reis Católicos e Carlos I, aínda que moitas veces actuaban como piratas; logo os franceses e en menor medida os portugueses. A finais do século aparecen as primeiras patentes de corso.

No inicio do século XVI (1500-1600) o corso foi promovido polas guerras mantidas entre a monarquía española e a francesa. Dende 1521 ata 1559 teñen lugar cinco guerras con Francia, con só tres pequenos períodos de paz. Todo iso coincide cun aumento no Atlántico das naves mediterráneas italianas, polo seu comercio cara ó norte europeo, cos retornos dos navíos que viñan das Indias Occidentais ata Lisboa e Sevilla, e tamén se xeneralizan as chegadas de malicia as nosas costas coa desculpa de que fora o mal tempo o que os empuxara ata aquí. A navegación de cabotaxe cós produtos locais vese saturada pola distribución dos abondosos xéneros das novas terras.

Os primeiros corsarios franceses proviñan da Bretaña e Normandía e aparecen usando a illa de Ons como refuxio e base para os seus ataques. A súa chegada a estas costas arranca de vir vender cereais en Galicia, Portugal e Andalucía. Logo, despois da venda, aproveitaban o retorno para aumentar os seus beneficios collendo barcos de inimigos, ou non. Nas dúas primeiras décadas eran os máis presentes e actuaban como piratas pois facíanno pola súa conta como unha actividade económica complementaria. Algúns galegos viron unha oportunidade e piratearon pola costa sendo condenados a forza, pois a monarquía española prohibía esta actividade por cuestións relixiosas.

A partir do 1521 os mercadores-piratas franceses transfórmanse en corsarios avaliados polo seu Rei e actúan abertamente contra os bens españois. O Capitán Xeral do Reino de Galicia, Fernando de Andrade, ante as devanditas actuacións, presenta un proxecto para a defensa do litoral, co que se fortificarían 17 vilas costeiras, mais non se leva a cabo. Neste período adquire sona Jean Fleury, Juan Florin, ó servizo do Rei de Francia, que logra capturar dúas das naves onde viñan os tesouros que enviaba Hernán Cortes dende México e tamén se producen os primeiros ataques a poboacións costeiras como a de 1522 a Fisterra. Isto e as queixas dos mercadores vascos fixo que ante o Rei Carlos I, nas Cortes de Valladolid no 1523, se expoña que “*en todos los mares destos reynos... están llenos de corsarios y rrobadores franceses, moros y turcos...*”, e entón se organicen Armadas para defendelas. Neste senso a monarquía española adopta unhas formulas diferentes; no Mediterráneo patrullaban e loitaban escuadras dependentes das diferentes reinos que formaban o imperio español, mentras que no Atlántico escollerase o alugar barcos ou frotas de particulares para facer esta función. Navíos da costa cantábrica, maiormente vascos, serán os que combatan aos corsarios. Pouco despois, nas Cortes de Toledo no 1525, aprobábase permitir armar en corso aos naturais porque o comercio estaba moi danado por estes ataques. Coa paz de Cambray (1529) con Francia esperábase que desapareceran mais non ocorre e así no 1533 unha frota corsaria de 56 naves ataca Baiona e a ría de Vigo. Tres anos despois a monarquía vese obrigada a autorizar o corso defensivo na contra dos franceses, sempre presentes. Varios nobres galegos, como o Conde de Altamira, e vascos, como Lope de Hurtado, arman naves sen que teñan moito éxito, e a costa galega e portuguesa seguirá chea destes corsarios galos, que dificultaban os labores de pesca e interrompían o comercio marítimo cara ó norte de Europa. No 1543 presentase diante de Muros unha armada do Rei de Francia, acompañada de numerosos corsarios, unhas 27 naves, e esíxennlle ó alcalde maior desta vila un rescate de 12.000 ducados por non atacala; ademais de facer varias presas que estaban fondeadas nesa ría. Dende Laredo (Cantabria) sae unha armada española de 16 navíos grandes, ó mando de Álvaro de Bazán (o vello), e atópanos fronte a vila galega. A batalla, ocorrida un 25 de xullo, foi moi sanguenta e da frota francesa só escapou un navío.

Entre 1544 e 1552 hai paz, mais os franceses seguiron pirateando as costas galegas empregando as illas atlánticas para aprovisionarse e descansar, aínda que outros intentan comerciar legalmente. De feito dous mercadores de Baiona piden pólvora e artillería para ir cos seus trincados a apresiar unha nave francesa que estaba fondeada na illa de Sálvora, e tamén no 1547, no mes de outubro, un tal Redul Fomael presenta un preito ante a Audiencia de Galicia na contra das vilas de Muros, Corcubión e Cee, porque lle apresaran tres naves súas cargadas de trigo cando fixeran escala na zona camiño de Lisboa.

Batalla naval de Muros

Como a presenza de piratas continuaba coa mesma intensidade a monarquía española ordena que as naves francesas que entren nas rías sexan embargadas e o gobernador de Galicia arma seis navíos para patrullar dende Fisterra ata as illas Cíes, e perseguir certos piratas que din que son escoceses. Os resultados non son moi bos. O Capitán Xeral de Galicia exponlle ó Rei que ademais estes piratas, anteriores corsarios, tanto franceses como ingleses, teñen acordos e complicitades con algunhas autoridades litorais, polo que cando saen as Armadas os piratas desaparecen, e cando estas se van, volven a aparecer.

No 1551, a primeiros de outubro, conseguen chegar á vila de Cangas cinco mariñeiros cataláns feridos, que declararon baixo xuramento ante o xuíz que eran tripulantes dunha nao que viñera con viño e diñeiro para mercar sardiñas e que facía uns quinze días que se atoparon á altura de Ons cunha nave francesa de 60 toneladas que lle esixiu que “*amaynaran de parte del Rey de Francia*” e aínda que presentaron batalla acabaron rendéndose ante a superioridade do inimigo. Colléronlles a nao, o viño e os diñeiros, e aos 12 tripulantes abandonáronos na illa de Sálvora. Logo foron axudados por algúns lugareños que os acercaron, a través da ría de Aldán, a Cangas.

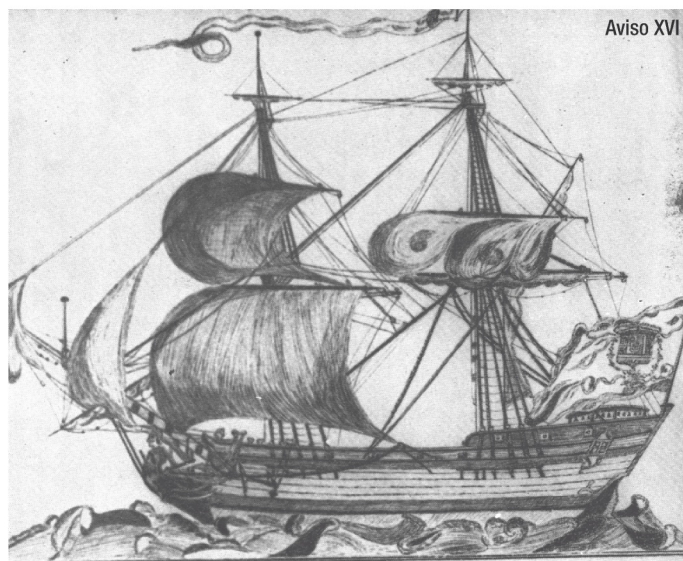
Durante a quinta guerra con Francia (1552-1559) volve con forza o corso francés, de feito que ata o Rei portugués quexíxase de que “*tinha por informacao que eran saídos dos portos de França muitos navíos armados e outros se armavan de novo para viren a estas partes a roubar aos que achassen navegando*”. Non só capturan barcos senón que tamén realizan ataques a vilas como Fisterra, Laxe e Corcubión. A súa presenza é moi destacada e tratan de combatelos con sete navíos vascos ó mando de Diego Carvajal que non acaba con eles, así no 1556 collen a nao portuguesa CHAVES, que levaba cara ó norte mercancías e escravos; quédanse co barco e soltan a once escravos na costa de Malpica.

A partir do 1571 aumentan máis as actuacións de corsarios. Xa non corren a costa só os franceses, senón que tamén aparecen os holandeses, apoiados na súa guerra de independencia de España, e os ingleses que previndo a paz entre as monarquías inglesa e española chegan con panos e logo de vendelos exercen o corso. Coa paz firmada se asentán en Vigo

mercadores ingleses que, aproveitando unha baixa de dereitos aduaneiros, participan no reparto e venda das presas dos seus compatriotas. No 1581 os franceses saquean no mes de outubro a illa de Ons, coa complicidade dalgúns veciños, e controlan a ría de Pontevedra, onde acostumaban a fondear as presas que consigan ata o final das súas campañas anuais. Destacan os bretóns e os da Rochela. (La Rochelle)

No 1585 unha grande armada inglesa que ía atacar as posesións españolas na América, ó mando de Francis Drake, decide facer un ataque á ría de Vigo. Ven acompañada dun grande número de corsarios que se lle foran xuntando polo camiño ante un máis que previsible ataque a Baiona e Vigo. A confrontación evítase mediante uns acordos entre Pedro Bermúdez, gobernador de Baiona, e o inglés; mais os de Cangas tiñan desexos de que os ingleses atacasen e para iso pónenlle gando nas praias para provocalos, o que non sucede, segundo algúns porque *“la gente que trae en su armada es flaca y de poca sustancia, para ningun efeto buena”*. Cando os ataques non se producen os corsarios seguen coa súa campaña compartindo actuacións cos hugonotes da Rochela (La Rochelle). Os franceses tiñan costume de actuar dende e polos arredores da illa de Ons, mentras que os ingleses usaban máis as illas Cíes. Aínda así, os británicos atacaron a illa onde colleron tres mulleres, maltrataron ó cura e mataron a tres homes, mentras que os galos tamén o fan en complicidade cuns veciños, facéndose pasar por portugueses para desembarcar, o que provoca unha denuncia do dono da illa contra estes cómplices. Un ano despois seguen na área de Ons e segundo o gobernador de Baiona, andan facendo moitas presas, polo que pide ó Rei Felipe II que mande a armada de Juan Martínez de Recalde a correr esta costa dende Fisterra ata a roca de Cintra (Portugal), e que polo menos rolden uns doce días polas illas atlánticas buscando corsarios, antes de seguir a súa ruta cara ó cabo San Vicente para esperar a Frota de Indias.

A última década do século XVI foi de moita convulsión, anunciando o que logo pasaría no século seguinte. Arranca co ataque inglés da expedición Norris-Drake a Coruña e a Vigo no 1589, deixando o camiño aberto á presenza, cada vez máis numerosa, dos corsarios ingleses. En palabras de Juan de Idiáquez *“Inglaterra revuelve Flandes, desasosiega las Indias y infesta el mar”*; entón o Rei vese obrigado a mandar a estas costas a algúns dos enxeñeiros reais para ver de reforzar, con castelos e baterías, as rías ante os posibles ataques das armadas inimigas e ó mesmo tempo botar aos corsarios impedindo que se acercaran a terra a aprovisionarse. A presenza dunha armada ó mando de Pedro de Zubiaur, en Pontevedra e Vigo, ten algún resultado, máis a construción dos fortíns no se leva a cabo. Nestes anos, tanto os ingleses como os holandeses, fanse máis presentes porque apoian ao Prior de Crato ó trono de Portugal en oposición do Rei español Felipe II. O Rei, na persecución de

Don Antonio, ordena a Antonio de Urquiola que vixie a costa coa súa armada contra estes. Juan de Silva, Capitán Xeral de Portugal, en xaneiro de 1597, escribiu unha carta ao Rei queixándose das intervencións corsarias e pídelle que se faga algo para *“defender la costa con media docena de navíos para ejercitarse y librar estos puertos y los demás de la vejación de los corsarios desde el cabo de San Vicente al de Finisterre”*. Pero non se mellora a defensa do litoral atlántico peninsular, nin se fan baterías nin castelos, tampouco se muda o sistema naval e seguírase contratando pequenas escuadras, ineficaces ante os ataques pois estes xa non son estacionais senón que duran todo o ano.

Neste século todos son conscientes das grandes perdas que as actividades do corso causan ao reino, como o expresa un conselleiro do Rei: *“Mas por nuestros pecados somos jornaleros de los extranjeros que sin laborar en las minas, ni pagar las costas de los presidios, ministros ni armadas, ni riesgo alguno, se llevan el fruto neto de las Indias”*. E no seguinte as cousas empeoraran con abondosas intervencións de corsarios turcos, ingleses, holandeses e franceses, que converten as nosas costas nas máis perigosas. Esta sensación a ten todo o mundo como queda plasmado na cita de Francisco de Quevedo na súa obra *“La hora de todos y la Fortuna con seso”*, que di referíndose ós holandeses: *“Van por oro y plata a nuestras flotas, como nuestra flotas van por el a las Indias. Tienen por ahorro y atajo tomarlo de quien lo trae y no sacarlo de quien lo cría. Dales más baratos los millones el descuido de un general o el descamino de una borrasca que las minas”*.